

תקציר חו"ד:

הצעת חוק העמותות (תיקון – תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ה-2024

מה קובעת ההצעה?

הצעת החוק של חה"כ קלנר מבקשת לקבוע שני דברים:

1. ההצעה קובעת שכל תרומה הניתנת לעמותה מישות מדינית זרה, תהיה חייבת במס בגובה של 80%, זאת למעט גופים שיזכו לפטור משר האוצר, וכן גופים המתוקצבים ע"י המדינה.
2. ההצעה קובעת איסור על בתי המשפט לדון בבקשות מגוף שרוב תרומותיו מגיעות ממדינות זרות.

מה הבעיות בהצעה?

- **ההצעה תפגע קשות בחלק גדול מארגוני החברה האזרחית בישראל ועלולה להוביל לסגירה מוחלטת של עמותות רבות.** כל העמותות שמקבלות תרומות ממדינות זרות או מגופים כדוגמת האיחוד האירופי, שגרירויות והאו"ם ייפגעו באופן אנוש מהחוק.
- **ההצעה בלתי חוקתית משום הפגיעה בסמכויות בתי המשפט ובזכות הגישה לערכאות.** ההצעה כוללת הוראה קיצונית ביותר שמונעת מבתי משפט להעניק סעד כלשהו לארגונים שרוב תקציבם מבוסס על תרומות ממדינות זרות. הגבלה כזו היא בלתי חוקתית משום הפגיעה הקשה בזכויות מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ומשום שהיא שוללת את סמכות בית המשפט לפי חוק יסוד השפיטה.
- **ההצעה נועדה להשתיק ארגוני חברה אזרחית ביקורתיים כלפי הממשלה.** החוק מכוון רק כלפי תרומות של מדינות זרות ולא כלפי תרומות פרטיות זרות. הסיבה לכך היא שחלק מהתרומות של מדינות מופנות לארגוני זכויות אדם שמותחים ביקורת על מדיניות הממשלה. מכאן שמדובר ברדיפה פוליטית ובניסיון השתקה וחסול כלפי ארגונים רק משום שהינם ביקורתיים כלפי מדיניות הממשלה. מעבר לכך, שר האוצר יכול לפטור עמותות שהוא חפץ ביקרן מהמס המוצע, דבר שמוכיח את היות החוק פוליטי ומכוון.
- **ההצעה תפגע ביחסי ישראל עם בעלות בריתה במערב.** קשה להבין מה ההצדקה לפגוע במימון ממדינות ידידותיות כמו ארה"ב, גרמניה ובריטניה, ולא במימון מגופים פרטיים זרים, חלקם כאלה שהאינטרסים שלהם שקופים וברורים הרבה פחות מאלה של ממשלות ידידותיות. מעבר לכך, החלשת ארגוני זכויות האדם בישראל עלולה להאיץ אף יותר את המאמצים הבין-לאומיים לנקוט הליכים משפטיים מחוץ לישראל נגד מנהיגים ומפקדים צבאיים ישראלים.

האם קיימת חקיקה דומה בדמוקרטיות אחרות?

אין להצעה זו אח ורע כמעט באף דמוקרטיה מערבית אחרת. הדמוקרטיות היחידות בהן מצאנו חוקים שמזכירים במעט את חוק זה הם הונגריה ופולין, שכידוע מתמודדות עם נסיגה דמוקרטית משמעותית בשנים האחרונות. כך למשל בהונגריה כל ארגון חברה אזרחית המתבסס על מימון חיצוני על ידי מדינות או תורמים זרים, נדרש לסמן את עצמו ככזה באתר האינטרנט שלו ובפלטפורמות שונות של פעילותו. גם חוק זה הוא קיצוני הרבה פחות מהחוק המוצע.

לסיכום

הצעת החוק איננה חוקתית. היא פוגעת ביסודות הדמוקרטיה ותכליתה להשתיק ביקורת כלפי מדיניות הממשלה. ההצעה תפגע באופן אנוש בחברה האזרחית, בזכויות האדם, בחופש ההתאגדות והביטוי, בעקרון השוויון ובשלטון החוק.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

18 פברואר 2025

כ' שבט תשפ"ה

לכבוד חברי וחברות הכנסת

הנדון: הצעת חוק העמותות (תיקון – תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ה-2024

אמיר אלשטיין
יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין
יו"ר של כבוד
יוחנן פלסנר
נשיא

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרנסון
אלי גרונר
פרופ' ורד וניצקי-סרוסי
ד"ר חן ליכטנשטיין
מול מועלם
שגיר לשעבר שלי מירדור
פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהיג'א
עו"ד אבי פיישר
ד"ר מיכל צור
יוסי קוצ'יק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר
השופטת רוזלי סילברמן אבליה, קנדה
אן אפלבוואם, ארה"ב
השופטת דורית ביניש, ישראל
השופט סטיבן ברייך, ארה"ב
פרופ' משה הלברטל, ישראל
פרופ' בריטטוף מרקשיס, גרמניה
ד"ר שרון נדריאן, ארה"ב
השופט אברהם סופר, ארה"ב
ברט סטפנס, ארה"ב
פרופ' גרהרד קספר, ארה"ב

סגני נשיא

פרופ' סוזי נבות, מחקר
ד"ר ישי ג'סי (ג'סי) פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' תמר הרמן
פרופ' נתן זוסמן (אורח)
פרופ' עמיחי כהן
מר תומר לוטן (אורח)
פרופ' יותם מרגלית
פרופ' דניאל סטעמן
פרופ' בני פורת
פרופ' קרנית פלוג
פרופ' מרדכי קרמניצר
פרופ' גדעון רהט
ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר
פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק כרמון
ברנרד מרכוס (1929-2024)
מוכיר המדינה ג'ורג' שולץ (1920-2021)

"זכות ההתאגדות היא זכות יסוד הן מבחינת זכויותיו האישיות של האזרח במדינה דמוקרטית, הן מבחינת העיקרים החברתיים המנחים אותה והן מבחינת אופייה כמדינת חוק. חופש ההתאגדות הוא זכות היחיד והכלל, והוא תנאי שאין בלעדיו לקיומה של הדמוקרטיה." (הנשיא שמגר, ע"א 1281/93 רשמת העמותות נ' בנימין כהנא)

הצעת החוק שבנדון עתידה לעלות ביום רביעי הקרוב להצבעה בקריאה טרומית. אנו מבקשים להתנגד להצעה, שתפגע קשות בחברה האזרחית בישראל. ההצעה תפגע אנושות באפשרות של עמותות לגייס תרומות ולהתקיים. זוהי פגיעה אנושה בזכות ההתאגדות, בחופש הביטוי, וכן בשורה ארוכה של זכויות אדם ומטרות חיוניות שהעמותות שייפגעו פועלות למען: הגנה על אוכלוסיות מוחלשות, הגנת הסביבה, זכויות מיעוטים, נשים, עובדים וכו'. הצעה זו תציב את ישראל בשורה אחת עם מדינות הרודפות את ארגוני זכויות האדם. מעבר לכך, ההצעה מגבילה את סמכויות בית המשפט, כולל סמכויות בג"ץ לפי חוק יסוד: השפיטה, ובכך תפגע קשות בזכות הגישה לערכאות ובכל זכויות האדם, עליהן מגן בית המשפט. ההצעה, אם כן, היא בלתי חוקתית באופן מובהק.

מהות ההצעה

1. ההצעה כוללת מספר תיקונים:

- ההצעה קובעת שתרומה הניתנת מ"ישות מדינית זרה" (כהגדרתה בחוק העמותות), תהיה חייבת במס בגובה של 80%. למעט חריגים:
 - פטור שיתן שר האוצר באישור ועדת כספים של הכנסת בנסיבות מיוחדות.
 - תרומה ל"מוסד ציבורי" (לפי ההגדרה בפקודת מס הכנסה) שמתקצב על ידי המדינה.
 - תרומה ל"מוסד ציבורי" כאמור שמחזורו השנתי אינו עולה על 100,000 ש"ח לשנה.
- ההצעה קובעת איסור על בתי המשפט להיזקק לבקשה מגוף שעיקר מימונו מישות מדינית זרה, אם אינו מתקצב על ידי המדינה.

2. ההצעה תפגע קשות בחלק גדול מהחברה האזרחית בישראל. כל העמותות שמקבלות תרומות ממדינות זרות או מגופים כדוגמת האיחוד האירופי, שגרירויות והאו"ם (כפי שמוגדרת "ישות מדינית זרה" בחוק העמותות) ייפגעו באופן אנוש, ממיסוי של 80% מהתרומות הניתנות להן. החשש הוא כי מיסוי כזה עלול להפחית לאפס את המוטיבציה של גופים פילנתרופיים לתרום לארגוני החברה האזרחית בישראל, שכן הרוב המכריע של התרומה נגרע ממנה, איננו מגיע ליעדו ואינו משרת את ההגנה על זכויות האדם.
3. ההצעה תחסום לחלוטין גישה לערכאות של ארגונים שרוב תקציבן נסמך על תרומות של "ישות מדינית זרה".

מהי תכלית ההצעה?

4. אין בדברי ההסבר, ולו תחילה של הצגה של תכלית ראויה שיש בה כדי להצדיק פגיעה כה קשה בחופש ההתאגדות, חופש הביטוי וכל הזכויות האחרות שייפגעו. כל שמדובר הוא על "פגיעה בעצמאותה וריבונותה של המדינה". כיצד קיומן של עמותות העוסקות בזכויות אדם של אזרחי מדינת ישראל פוגע במאפייני היסוד של המדינה? כיצד פגיעה בסמכות בית המשפט לאכוף את שלטון החוק וזכויות האדם תורמת לעצמאות המדינה? הרי ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית – ודווקא חופש ההתאגדות וקידומן של מטרות ראויות מתיישבים היטב עם מאפייני היסוד של המדינה. הדמוקרטיה נשענת על המחויבות לכבד ולהגן את זכויות האדם (והגישה לערכאות קריטית לשם כך), ובתרבות היהודית ניתן ערך רב לחופש הביטוי, לכבוד האדם, לשוויון, לפרטיות. חברה אזרחית פעילה ותוססת היא מרכיב חיוני של החוסן הדמוקרטי של מדינה. לעומת זאת, השתקה וייבוש ארגוני החברה האזרחית – סותרים את מאפייני היסוד של מדינת ישראל. בניגוד מוחלט לנטען – ארגוני החברה האזרחית הנתמכים על ידי מדינות זרות או ארגונים בינלאומיים אינם פוגעים בעצמאותה וריבונותה של המדינה; ואילו ההצעה עצמה פוגעת קשות באופייה הדמוקרטי של המדינה, ובכך חותרת תחת מאפייני היסוד של המדינה. יש להדגיש כי ממילא קיימת רגולציה כיום המחייבת שקיפות מלאה על כל תרומה מישות מדינית זרה לפי חוק העמותות¹. כך שדווקא תרומות כאלה ידועות לכל ומתפרסמות באופן פומבי בדו"חות כספיים של עמותות ובפרסומים נוספים.

¹ חוק העמותות התש"ם-1980, סעיף 36א.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

5. ניתן לעמוד על התכלית האמיתית של ההצעה כאשר בודקים מדוע היא מכוונת רק כלפי תרומות של ישויות מדיניות זרות ולא כלפי תרומות פרטיות. כאמור, כמעט ולא מנומק בהצעה מהי תכלית החוק; ומכאן שגם לא נטען מדוע הצורך בו מתעורר רק במקרים של ישויות מדיניות, ולא באשר לתרומה פרטית של גורם זר. מבחינה מהותית, קשה להבין מדוע החשש מפני התערבות-חוץ של גורמים מחו"ל מצדיק פגיעה במימון כזה דווקא כאשר מדובר במדינות – למשל מדינות ידידותיות כמו ארה"ב, גרמניה ובריטניה. זאת, בעוד שתרומות גדולות מוזרמות לעמותות בישראל גם מגופים פרטיים – חלקם כאלה שהאינטרסים שלהם שקופים וברורים הרבה פחות מאלה של ממשלות ידידותיות. מדוע שם אין חשש מהתערבות? השפעת ההון הגדול, גם כזה שמגיע מגורמים פרטיים, על השלטון ועל קביעת מדיניות אינה נופלת מהשפעתן הפוטנציאליות של ממשלות, ולכן האבחנה בין תרומות פרטיות ותרומות ממדינות אינה רלוונטית.

6. התשובה לשאלה פשוטה – על אף שרוב התרומות מישויות מדיניות מופנות לסיוע כלכלי של ניצולי שואה ולמטרות כגון קידום הגנת הסביבה, שוויון ועוד היבטים הנוגעים לכלל החברה הישראלית, חלק מהתרומות מופנות לארגוני זכויות אדם שמותחים ביקורת על מדיניות הממשלה והמזוהים, בטעות, עם צד אחד של המפה הפוליטית (שכן שיוך זכויות אדם לתפיסה פוליטית מוטעה מיסודו). מכאן שההצעה (כמו הצעות רבות אחרות בעבר) לא עוסקת כלל בהגנה על "ריבונות המדינה". מדובר ברדיפה פוליטית, בהשתקה, בדה-לגיטימציה ובפעולה לשם חיסול - כלפי ארגונים רק משום שהינם ביקורתיים כלפי מדיניות הממשלה. כלומר, מדובר בפגיעה קשה ביותר בחופש הביטוי בתחום המוגן ביותר שלו. במכתב שכתב לפני מעל עשור היועץ המשפטי לממשלה לשעבר, עו"ד יהודה ויינשטיין, באשר לאחת הגרסאות הישנות של ניסיונות ההתעמרות בארגוני זכויות האדם (הגבלת מימון), הוא עמד על נקודה זו בדיוק:

"אוסף כי לצד המימון המדינתי קיימים גופים פרטיים רבים המעבירים כספים למדינת ישראל לשם תמיכה בארגונים שונים. הצעות חוק אלה מתעלמות מענף מימון זה באופן המעלה חשש לפגיעה בעקרון השוויון, למצער בהיבט התוצאתי". (מכתב מהיועץ המשפטי לממשלה לראש הממשלה, באשר להצעות חקיקה שעברו בוועדת השרים לענייני חקיקה ב-13.11.2011).

7. האפשרות ששר האוצר יעניק פטור מהמיסוי, "בנסיבות מיוחדות" ובאישור ועדת הכספים רק מדגישה את הנקודה כי מדובר בהצעה שמבקשת להשתק דעות ביקורתיות כלפי הממשלה, ולכן היא מאפשרת לגורם פוליטי (באישור

הרוב הפוליטי בוועדת הכספים) לפטור עמותות שהוא חפץ ביקרן מהמס המוצע. גם ההחרגה של "מוסד המתקצב על ידי המדינה" מאפשרת – באמצעות העברת תקציבים, ולו זעומים – בתקציב המדינה, לרוב הפוליטי לשלוט לחלוטין בזהות העמותות שיושקו (וייסגרו, למעשה) ובאלה שלא.

מדובר, לכן, בהצעה שתכליתה לפגוע בחופש הביטוי הפוליטי, שמצוי בליבת חופש הביטוי ומצריך הגנה תקיפה ורחבה במיוחד. בנוסף, ההצעה כרוכה, כאמור, בפגיעה בעקרון השוויון. לא רק שהצעת החוק נעדרת תכלית ראויה, אלא תכליתה הינה פסולה בעליל.

חסימת הגישה לערכאות

8. ההצעה כוללת הוראה קיצונית המונעת מבתי משפט להעניק סעד כלשהו לארגונים שרוב תקציבם מבוסס על תרומות מ"ישות מדינית זרה". ההוראה שוללת לחלוטין את זכות הגישה לערכאות מאותם ארגונים. זכות הגישה לערכאות נחשבת "זכות על" משום שהיא זו שמבטיחה את קיומן של כל הזכויות האחרות. ובלשונו של השופט חשין:

"זכות הגישה לבית-המשפט אין היא זכות-יסוד במובנו הרגיל של המושג זכות-יסוד. שייכת היא למסדר נורמות אחר בשיטת המשפט. ניתן לומר - וכך אומר אני - כי נעלה היא על זכות-יסוד. לא עוד, אלא שקיומה הינו תנאי הכרחי וחיוני לקיומן של שאר זכויות-היסוד. זכות הגישה לבית-המשפט הינה צינור החיים של בית-המשפט. התשתית לקיומם של הרשות השופטת ושל שלטון החוק. ... באין מתדיינים יישב בית-המשפט בטל וחסר-מעש, ובית-משפט שאין מתדפקים על שעריו כמוהו כמו-לא-היה".²

9. הגבלה כזו היא בלתי חוקתית גם משום הפגיעה הקשה בזכויות מכח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, בשל הפגיעה הלא מידתית ושלא לתכלית ראויה בכל אותן זכויות המנויות בו, שלא ניתן יהיה לאוכפן באמצעות פנייה לבתי משפט. בכך היא שוללת מארגונים אלה כלי חיוני בפעילותם להגנה על זכויות האדם עד כדי נטרול יעילות הפעולה שלהם, ויוצרת, בהתאמה, תמריץ שלילי לתמיכה בהם, בשל כך. בנוסף, היא מסירה למעשה את הגנת החוק מן הארגונים הללו שכן לא יוכלו לפנות לבתי משפט בכל עניין שהוא, ולכן היא יוצרת שטח הפקר מסביבם, ובכך חותרת תחת שלטון החוק במדינה. מעבר לכך, היא לא חוקתית באופן מובהק אף יותר משום שהיא מגבילה את סמכותו של בית המשפט המוגדרת בסעיף 15 לחוק יסוד: השפיטה. החוק

² ע"א 733/95 ארפל אלומיניום בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ (15.7.97).

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

המוצע (שהוא חוק רגיל) שולל את סמכות בית המשפט, ומכאן אי החוקתיות המובהקת.

תכלית ההצעה האמיתית: פגיעה בזכויות אדם ושלטון החוק, רדיפה ותיג ארגוני החברה האזרחית כ"סוכנים זרים"

10. הניסיון להמשיל את ארגוני החברה האזרחית ל"סוכנים" של ממשלות וגופים בין-לאומיים הוא שגוי וחסר שחר מבחינה עובדתית. זהו מהלך מניפולטיבי של דה-לגיטימציה המושתת על הוצאת דיבה רעה. לא מדובר ב"התערבות בענייניה הפנימיים של המדינה". בין אם מדובר בהגנת הסביבה, בקידום זכויות נשים, זכויות ילדים, זכויות בני ובנות אוכלוסיות מסוימות, וכיוצא בזה - הארגונים בהם מדובר קמים ופועלים על פי תפיסת עולם ערכית מקומית אשר נשענת על צרכים ואינטרסים של הציבור הישראלי. התרומות נעשות על סמך הצגת הצעות מחקר, הצגת פעילות קיימת ותכניות עבודה הרלוונטיות להוויה ולאתגרים המקומיים הישראליים. אין בכך להפוך את המדינות המממנות למקבלות החלטות בארגונים, לשולטות בהם או למפעילות אותם. מצב זה שונה מאוד מזה של תאגיד השוכר חברת לובי, שבה כל פעילות השדלן נולדה מתוך יוזמתו של התאגיד ששוכר אותו, והשדלן הוא למעשה שליחו לכל דבר ועניין. האם גוף העוסק בשוויון לנשים בישראל הופך ל"שדלן" מטעם האיחוד האירופי רק משום שקיבל ממנו מענק למימון פעילותו המבוססת רובה ככולה על פעילות לקידום זכויות במדינת ישראל? הצגת הארגונים על ידי החוק כשלוחים של מדינות זרות או ארגונים בינלאומיים היא עיוות המציאות. היא נועדה "להשחיר" את הארגונים, לעשות להם דה-לגיטימציה, לעורר כלפיהם עוינות ואיבה ולהצדיק פגיעה בהם.

11. באשר לארגונים העוסקים בזכויות אדם – ההצעה מתעלמת כליל מהמסורת המודרנית של זכויות האדם שהחלה להתפתח אחרי מלחמת העולם הראשונה ושהתגבשה אחרי מלחמת העולם השנייה, במידה רבה בעקבות השואה, ותוך תרומה מכרעת של יהודים כמו רנה קאסן. לפי המסורת האוניברסלית הזו, שמירה על זכויות אדם הינה עניין של כלל בני האדם וכלל המדינות, ולכן דאגה לזכויות האדם וטיפולן אינה נחשבת להתערבות פסולה בעניינים פנימיים של מדינה אחרת. ישראל מתברכת בכך שהיא חלק מן העולם הדמוקרטי-ליברלי ושותפה לערכיו האוניברסליים, שבמרכזם זכויות האדם. לעומת זאת, ההצעה הנדונה מעמידה את ישראל כמי שפותחת חזית נגד זכויות האדם. קבלת ההצעה תביא לכך שהטיעון הישראלי בדבר שותפות ערכית עם הדמוקרטיות המתקנות ייפגע קשות, ועקב כך ייפגע מעמדה הבינלאומי של ישראל.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

12. החלשת ארגוני זכויות האדם בישראל תחמיר את המאמצים הבין-לאומיים

לנקוט הליכים משפטיים מחוץ לישראל נגד מנהיגים ומפקדים צבאיים ישראלים. הדרך למנוע הליכים כאלה היא לשכנע את הקהילה הבין-לאומית שישראל עושה ככל שביכולתה, בהגנות, לטפל בעצמה בחשדות לפשעי מלחמה. כאשר הכנסת פועלת להצרת צעדיהם של ארגוני זכויות האדם, היא מכשילה את היכולת לחקור ביעילות חשדות לפשעים. ארגוני זכויות האדם מהווים צינור חסר תחליף להעברת מידע רלוונטי לפרקליטות אודות חשדות לפשעים. פעולות לסתימת צינור זה, יביאו להמשך צעדי אכיפה פלילית נגד אנשינו מחוץ לישראל, משום שאנחנו מסכלים אכיפה פנימית.

13. באשר לארגונים שעניינם זכויות של המיעוט הערבי, מדובר במיעוט שאין לו

ייצוג הולם בקרב מקבלי ההחלטות בתחומי הפעילות השלטונית השונים, ואין לו כמעט השתתפות והשפעה ממשיות על ההחלטות המדיניות, לרבות התקציביות והתכנוניות. אך מובן הוא שהנושא מדאיג מדינות זרות וארגונים בין-לאומיים והם תומכים במימון מאמצים מקומיים שתכליתם להבטיח מימוש של מה שהתחייבו לו בהכרזת העצמאות – "תקיים שיוון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות". כך גם ארגונים שעניינם זכויות להט"ב וזכויות נשים: אלה ארגונים קריטיים לשמירה וקידום של זכויות של קבוצות בציבור שהופלו לאורך שנים ועדיין סובלים מאפליה ורדיפה בקרב חלק מהאוכלוסייה בישראל. פעילותם של ארגוני זכויות האדם, בעיקר באמצעות עתירות לבית המשפט הגבוה לצדק, הביאה לתיקון עיוותים שונים בתחום היחס למיעוטים. האם מבקשת הקואליציה להתייצב לטובת האפליה לרעה ולפגוע בפעילות הזו? האם לא ברורות ההשלכות של פעולה כזו על מעמדנו הבין-לאומי?

14. החוק עלול להוות התגרות במדינות ידידותיות ובכך לפגוע ביחסיה של

ישראל עם ידידותיה ולפגוע במעמדה הבינלאומי, כלומר בנכס אסטרטגי ראשון במעלה של ישראל. בה בעת, הוא צפוי להגדיל את הריחוק בין יהדות העולם, בעיקר ארצות הברית, המחויבת לזכויות האדם לבין ישראל ולהגביר את השסע בעם בתוך המדינה. בצד הפגיעה הקשה שתיגרם לזכויות האדם בישראל, צפוי החוק האמור לגרום נזקים חמורים נוספים.

15. ארגונים העוסקים בזכויות האדם ודומיהם הם ארגונים ישראליים שראוי

למדינה להתגאות בפעילותם. בעצם קיומם, ובביקורת הפנימית שהם מקיימים על פעולות השלטון הם מחזקים את הדמוקרטיה, תורמים לדמותה המוסרית של המדינה, לגליטימציה של ישראל בעולם כמדינה דמוקרטית המכבדת את המשפט הבין-לאומי ואת זכויות המיעוטים החיים בתוכה.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

דמיון למהלכים שננקטו בהונגריה ובפולין כנגד ארגוני זכויות אדם

16. בשנים האחרונות הונגריה ופולין (בזמן הממשלה הקודמת) אובחנו כמדינות המתרחקות ממודל המדינה הליברלית ומהגדרת אופי המשטר הנוהג בהן כמשטר דמוקרטי.³ במסגרת נסיגתן של המדינות הללו ממאפיינים דמוקרטיים, ניתן לזהות כי שתי המדינות נקטו באמצעים קיצוניים על מנת לתייג באופן שלילי את ארגוני החברה האזרחית, לפגוע בהם מבחינה כלכלית ותדמיתית, ולהצר את צעדיהם בפעילותם.

כך, בהונגריה, נקבע בחקיקה איסור על ארגוני חברה אזרחית לסייע לפליטים ומבקשי מקלט. כמו כן, כל ארגון חברה אזרחית שתומך בהגירה באמצעי חינוך ותעמולה נדרש לשלם מס מוגבר של 25%. כל ארגון חברה אזרחית המתבסס על מימון חיצוני **על ידי מדינות או תורמים זרים**, נדרש לסמן את עצמו ככזה באתר האינטרנט שלו ובפלטפורמות שונות של פעילותו.⁴ בפולין עיקר הפעילות היה בהגבלת התמיכה הכספית בארגוני חברה אזרחית וכן נקבע בחוק כי התמיכה הממשלתית תינתן בעיקר לארגונים שמקדמים ערכים נוצריים או פולניים פטריסטיים. בשנת 2023 הוקם "המשרד להגנה על הריבונות" שמטרתו "להגן על הזהות החוקתית" של הונגריה. המשרד הוסמך לנהל חקירות נגד מי שחשוד כמשרת "אינטרסים זרים" או מאיים על הריבונות הלאומית של הונגריה. ביוני 2024 פורסם כי המשרד פתח בחקירה נגד ארגוני חברה אזרחית בחשד לקבלת תרומות מחוץ למדינה. בימים אלה מתנהל הליך נגד הונגריה בגין הקמת המשרד להגנה על הריבונות בבית הדין האירופי לצדק. הממשל צמצם את הפעילות של ארגוני חברה אזרחית בתחומי חינוך מיני ואת הגישה לשירותי הפלות. הממשל פעל לפיתוח של חברה אזרחית שתהיה נאמנה לשלטון. כך לדוגמא, בשנת 2017 הוקם "המכון לחירות לאומית המרכז לפיתוח החברה האזרחית". מטרת החוק שמכוחו קם המכון היא לקדם ערכים נוצריים. כן הוחלט כי תמיכה ממשלתית בארגוני חברה אזרחית תינתן לעמותות המקדמות ערכים נוצריים או מסורתיים, בהתאם נדחו בקשות למימון ממשלתי מארגונים שונים, כגון ארגונים לקידום זכויות נשים.⁵ יש לשים לב כי גם אמצעים אלה **קלים בהרבה** ממה שמוצע בהצעה זו, שלא הייתה בהם אבחנה בין תרומות פרטיות לבין תרומות ממדינות זרות.

³ עודד רון, מרדכי קרמניצר, יובל שני, **דמוקרטיה במשבר**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2020.

⁵ ספיר פז ודפני בנבניסטי "השוואה בין המהלכים לפגיעה בדמוקרטיה בישראל בשנים 2023-2024 לאלו שהתרחשו בהונגריה ובפולין", המכון הישראלי לדמוקרטיה (2025) (טייטא לפני פרסום).

המכון הישראלי לדמוקרטיה

סיכום

זוהי הצעה פוגענית, שמשתלבת היטב ב"הפיכה המשטרית". תכליתה פסולה והיא פוגעת ביסודות הדמוקרטיה. בחברה האזרחית, בזכויות האדם, בחופש ההתאגדות והביטוי, בעקרון השוויון ובשלטון החוק. ההצעה חותרת תחת ערכי יסוד המדינה ותחת דמותה המוסרית. היא מיועדת לפגוע, ולמעשה לאיין, את קיום ארגוני חברה אזרחית שביקורתיים כלפי הממשלה, על מנת להשתיק ביקורת. היא עושה זאת הן באמצעות התיקון לחוק והן באמצעות הוצאת דיבתם רעה. כמו כן היא מונעת מאותם ארגונים גישה לערכאות. בכך היא פוגעת, כמו צעדי חקיקה ומהלכים נוספים, בזכויות האדם והמיעוט ובסמכות בית המשפט בכלל ובסמכות בג"צ בפרט, להגן עליהן. מדובר בהצעה הנוגדת בעליל את ערכי היסוד של המדינה ואת ההגנה החוקתית על זכויות האדם.

יש לדחות הצעה זו מכל וכל.

ד"ר עמיר פוקס

פרופ' מרדכי קרמניצר